

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА
КАФЕДРА НАЦІОНАЛЬНОГО, МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ТА
ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

**РОЛЬ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ ПОТЕРПІЛИХ ПРИ ВЧИНЕННІ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА
ЗДОРОВ'Я ОСОБИ**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студентка 2 курсу 10-282 М групи
Спеціальності 081 Право
Освітньо-професійної програми «Право»
Дяченко Надія Сергіївна

Керівник: д.ю.н., професор **Сотула О.С.**

Рецензент:

доцентка кафедри публічного управління та
права Херсонського державного аграрно-
економічного університету,
к.ю.н., доцентка **Риженко І.М.**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Загально-теоричні основи дослідження віктимної поведінки потерпілих при вчиненні кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи.....	7
1.1. Поняття, ознаки віктимної поведінки як предмета віктимології.....	7
1.2. Віктимогенна ситуація при вчиненні тяжких насильницьких злочинів проти особи.....	14
РОЗДІЛ 2. Суб'єкти віктимної поведінки при вчиненні кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи.....	20
2.1. Поняття, віктимологічні ознаки та види потерпілого від злочинного правопорушення.....	20
2.2. Взаємозв'язок злочинця і жертви під час вчинення злочинного правопорушення проти життя та здоров'я особи.....	28
РОЗДІЛ 3. Віктимна поведінка при вчиненні кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи вчинених на основі родинно-побутових стосунків.....	34
3.1. Поняття, ознаки та види проявів злочинного насильства, що ґрунтується на родинно-побутових стосунках.....	34
3.2. Жінка як віктимний суб'єкт кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи на основі родинно-побутових стосунків.....	42
ВИСНОВКИ.....	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	52
ДОДАТКИ.....	56
Додаток А. «Види насильства та його ознаки»	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У кримінологічному механізмі вчинення злочину поряд із злочинцем важливу роль відіграє потерпілий (жертва), оскільки саме він може стати не тільки «співавтором злочину», але й повністю його спровокувати. Тому, дослідження віктимної поведінки потерпілого є важливою складовою для повного, різнобічного кримінологічного дослідження насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи. Адже, поведінка потерпілого у предкримінальній ситуації та безпосередньо під час неї нерозривно пов'язана із такими особистісними характеристиками як: установка особи, вік, стать, соціальне становище, професія, освіта, риси характеру тощо. Тому, дослідження особи потерпілого та його віктимної поведінки є актуальним для визначення механізму протидії як злочинності в цілому, так і насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи зокрема.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Кваліфікаційна робота виконана згідно з розробленим кафедрою національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності факультету бізнесу і права ХДУ планом проведення актуальних наукових досліджень та у відповідності до ініціативної теми кафедри («Теорія та практика реформування галузевого законодавства України», № 0118U006817).

Дослідженню даної теми присвятили свої праці наступні науковці: А.В. Вдовиченко, Б.М. Головкін, О.М. Гумін, І.М. Зубач, А. Корягіна, Ю. Крупка, Л.В. Франк, О.Ю. Юрченко та інші.

Метою кваліфікаційної роботи є комплексне дослідження ролі віктимної поведінки потерпілих при вчиненні кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи.

Відповідно до мети кваліфікаційної роботи було визначено наступні завдання:

- 1) проаналізувати загально-теоричні основи дослідження віктимної поведінки потерпілих при вчиненні кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи;
- 2) розкрити поняття, ознаки віктимної поведінки як предмета віктимології;
- 3) охарактеризувати сутність віктимогенної ситуації при вчиненні тяжких насильницьких злочинів проти особи;
- 4) дослідити поняття, віктимологічні ознаки та види потерпілого від злочинного правопорушення;
- 5) розкрити взаємозв'язок злочинця та жертви під час вчинення злочинного правопорушення проти життя і здоров'я особи;
- 6) проаналізувати поняття, ознаки та види проявів злочинного насильства, що ґрунтується на родинно-побутових стосунках;
- 7) охарактеризувати жінку як віктимний суб'єкт кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи вчинених на основі родинно-побутових стосунків.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, які виникають між суб'єктами кримінального правопорушення у випадку вчинення насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи.

Предметом дослідження є роль віктимної поведінки потерпілих при вчиненні кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження виступають наступні методи: формально-логічний, системно-структурний; статистичний, методи формальної логіки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

- визначено авторське поняття віктивності;

- проаналізовано ознаки віктимності;
- досліджено роль та значення життєвої та віктимогенної ситуації, яка може призвести до кримінального правопорушення;
- розрізнено поняття «потерпілий» та «жертва» в аспекті кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи;
- розкрито сутність зв'язку «жертва-злочинець»;
- проаналізовано частку кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи вчинених на побутовому рівні;
- досліджено віктимну роль жінки у кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи;
- визначено вплив факторів на формування особи-жертви насильницьких побутових злочинів;
- проаналізовано окреме місце у формуванні особи жертви насильницьких злочинів в результаті суспільного схвалення домашнього насильства.

Практичне значення кваліфікаційної роботи полягає в тому, що її результати можуть бути враховані у подальших наукових дослідженнях з даної теми та викладання відповідних освітніх компонентів.

Апробацію результатів дослідження здійснено в збірнику VIII заочної науково-практичній конференції «Кримінально-виконавча система України та її роль в розбудові правової і соціальної держави» (26.11.2021 р., Академія державної пенітенціарної служби, м. Чернігів).

Публікація: Дяченко Н.С. Жінка як віктимний суб'єкт кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи на основі родинно-побутових стосунків. *Кримінально-виконавча система України та її роль в розбудові правової і соціальної держави: VIII заочної науково-практичній конференції* (26.11.2021 р., Академія державної пенітенціарної служби, м. Чернігів) – *готується до друку.*

Структура кваліфікаційної роботи визначено у відповідності до мети, завдань та предмету дослідження, включає вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНО-ТЕОРИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ ПОТЕРПІЛИХ ПРИ ВЧИНЕННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

1.1. **Поняття, ознаки віктимної поведінки як предмета віктимології**

Дослідження теорії та практики вивчення віктиміологічної поведінки при вчиненні злочинів з вини потерпілої особи, дозволяє визначити наступне: більшість насильницьких злочинів можна було б уникнути, у тому випадку, якщо б жертва вела себе обережно, уникала конфлікту, передбачала негативні наслідки власної поведінки тощо.

Саме таке поведінка потерпілої особи, її характеристика як жертви, засоби профілактики та попередження злочинності стали предметом вивчення такої науки, як кримінологія та її окремого підрозділу – віктимології, яка сформувалася лише в 40-х роках ХХ ст.

На думку Г.Гентинга, який розробив «динамічну концепцію виникнення злочинності», взаємодія злочинця та жертви визначає соціальні процеси виникнення та попередження злочинності. Така взаємодія може виражатися у «вихованні, формуванні та становленні злочинця», особистістю жертви та її «мовчазної згоди» стати потерпілим і тим самим спровокувати злочинця на вчинення кримінального правопорушення [38, с. 350].

Слід зауважити, що віктимологія, як складова кримінології, виконує наступні функції:

- пізнавальну функцію (дослідження жертви, стану віктимізації та віктимності, інформаційне забезпечення профілактики злочинів, методичні рекомендації розслідування злочинів в яких існує

взаємозв'язок потерпілого та злочинця, викриття латентних злочинів, встановлення механізму справедливого відшкодування шкоди, завданої потерпілому).

- прикладну функцію (притягнення осіб, винних у вчиненні кримінальних правопорушень з урахування поведінки потерпілої особи, застосування результатів віктимології у правотворчій діяльності, розробка заходів профілактики злочинності тощо).

Окремими завданнями віктимології є:

- 1) визначення вини потерпілого та співвідношення її з виною злочинця з точки зору моралі, соціально-психологічного аспекту та межі відповідальності перед суспільством;
- 2) дослідження питання правомірності самозахисту від злочинних посягань, механізму опору злочинцю;
- 3) відшкодування шкоди завданої потерпілій особі від злочинних правопорушень за участю не тільки злочинця, але й суспільства та держави [11, с. 125–126].

Отже, предметом вивчення віктимології, як розділу кримінології, є знання про потерпілу особу, її ознаки, властивості, якості та характеристику, віктимологічні детермінанти, механізми віктимної поведінки, процеси віктимізації та акумулювання віктимогенного потенціалу, створення та впровадження засобів віктимологічної профілактики.

Слід зауважити, що предмет віктимології досліджується і у випадку вчинення кримінального правопорушення при якому особу злочинця не встановлено або його було звільнено від кримінальної відповідальності, в т.ч. і у випадку примирення потерпілого із злочинцем [10, с. 133-134].

Віктивна поведінка жертви передбачає таку складову, як «віктимність» (віл лат. – жертва).

Серед наукових поглядів на поняття віктимності слід виділити наступні:

- 1) «соціально набута сукупність біофізичних, психологічних, соціальних рис особистості, які під час взаємодії із зовнішніми умовами підвищують ймовірність стати жертвою злочину» [8, с. 317];
- 2) «віктимність – це реалізована злочинним актом підвищена здатність особи в силу моральних і фізичних властивостей ставати жертвою злочину за певних обставин, іншими словами, нездатність уникнути небезпеки там, де це було об'єктивно можливо» [5, с. 137];
- 3) «віктимність — це соціально-психологічна сукупність рис людини, що зумовлює високу ймовірність стати об'єктом злочинного посягання» [31];

Отже, аналізуючи вказані у кваліфікаційної роботі визначення та поняття віктимності, які в силу обмеженого обсягу роботи та її завдань дослідження ми можемо визначити наступне поняття віктимності – *віктимність – це соціально-набута здатність особи мати певну сукупність психологічних, біофізичних та соціальних рис і фізичних та моральних властивостей особи, які зумовлюють високу ймовірність стати об'єктом злочинного посягання, її нездатність об'єктивно уникати можливу злочинну небезпеку тощо.*

На думку І.М. Зубач та О.М.Гуміна, всі віктимні характеристики особи умовно поділяються на підсистеми криміналістичної характеристики віктимності особи:

«1) соціально-демографічні якості (стать, вік, освіта, сімейний стан, соціальні зв'язки);

2) морально-психологічна характеристика, що відображає сприймання особою соціальних цінностей і соціальних функцій, які вона виконує. Проявляється у ставленні до держави, суспільства, громадських обов'язків, колективу, інших людей, себе тощо» [8, с. 318].

Слід зауважити, що наявність тих чи інших віктимних ознак особи відповідних криміналістичних підсистем ще не означає її віктимність, проте дозволяють здійснити узагальнене уявлення про жертву злочинного посягання (в т.ч.і жертву насильницьких кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи).

На думку В.Я.Рибальської слід виділяти наступні види віктимності:

- деформаційна віктимність;
- рольова віктимність;
- професійна віктимність;
- вікова віктимність [3, с.30];
- ситуативна віктимність.

Видова віктимність має тенденцію до змішування та поєднання, оскільки окремі її види можуть «накладатися» один на одного.

Отже, віктимність – це певна соціальна категорія, яка обумовлена несприятливими об'єктивними факторами та сукупністю властивостей особистості, потенційно притаманна будь-якій особі в незалежності від її соціальних ролей та яка характеризує особу як потенційну жертву злочинного посягання. Саме така сукупність особистісних якостей привертає увагу злочинців з метою подальшого вчинення злочинного правопорушення по відношенню до даної особи.

Віктимні особливості особи притягують до себе увагу злочинця та сприяють формуванню в нього злочинного посягання.

Рівень віктимності особи прямо пропорційно залежить від рівня ймовірності особи стати жертвою злочину та постійно змінюється, оскільки не являється вродженою особливістю людини та

трансформується під впливом різноманітних чинників, може мати постійний або тимчасовий характер.

Серед ознак віктимності слід виділити наступні:

- відносний характер віктимності означає, що віктимність реалізується лише у випадку достатньої для її реалізації ситуації;
- рівні особистісні властивості жертви по-різному реалізуються у конкретній ситуації;
- віктимність має об'єктивний характер (пов'язана з виконанням професійних функцій або її соціальною роллю) та суб'єктивний характер (виражається у психологічній схильності особи стати жертвою злочинного правопорушення)
- різні якості та властивості віктимності осіб впливають на те, що такі особи потенційно можуть стати жертвами різних кримінальних правопорушень, на противагу видовій віктимності – однакові якості та властивості віктимності осіб потенційно провокує те, що вони стануть жертвами одного типу кримінальних правопорушень;
- міра віктимності визначається такими факторами, як соціально-демографічні характеристики, особливості взаємовідносин між жертвою та злочинцем, значення жертви в створенні обстановки злочинного посягання.

Окремо слід відмітити жіночу віктимність, оскільки саме жіноча стать відіграє одну із визначальних ролей при обранні жінки жертвою злочинного посягання та моделюванні протиправної поведінки. А отже, жіноча стать виступає «дуже сильною домінантою у виборі конкретного типу насильницьких дій» [9, с.15–16].

На рівень віктимності впливає соціальна роль та соціальний статус особи, оскільки виконання різних професійних обов'язків та

рольових функцій може стати причиною злочинного посягання на особу. Наприклад, порівняльно більший ризик стати жертвою злочину мають представники державних та правоохоронних органів, бізнесмени, журналісти, банкіри, особи, які мають нічний графік роботи, самотні особи похилого віку з високим рівнем достатку тощо. Тобто рівень віктимності в даному випадку буде залежати не від особистісних якостей людини, а від її соціального статусу, що виступає об'єктивним чинником розвитку віктимності.

Окрім того, слід зауважити, що наявність певної сукупності віктимних ознак особи може спричинити те, що така особа потенційно стає жертвою певного виду злочинного правопорушення, зокрема насильницьких кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи.

Віктимізація – це процес реалізації віктимних жертв злочину, незалежно від рівня їх віктимності, що призводить до віктимізації населення в цілому, що має значний криміногенний потенціал.

Факторами віктимізації можуть виступати:

- низький рівень доходів та життя;
- маргінальність;
- індивідуальні фактори соціалізації жертви (наприклад, жертва в дитинстві зазнала насильства з боку найближчого оточення та засвоїла єдиний варіант вирішення конфліктів – застосування насильства) тощо.

Слід зазначити, що віктимізація має індивідуальний та масовий характер, найбільше проявляється в насильницьких злочинах, при яких жертва безпосередньо впливає на дії злочинця, а від так важливо визначити роль в процесі та механізмі злочинної поведінки (зокрема, у формуванні мотивації злочинця, прийнятті ним рішень щодо вчинення кримінального правопорушення, безпосереднє вчинення злочинного посягання, поведінка після вчинення злочину). На кожному з визначених

етапів злочинної поведінки роль жертви є важливою (зокрема віктимна поведінка жертви може стати самовиправданням для злочинця щодо прийнятого ним рішення вчинити злочин [38, с.350]).

На механізм злочинної поведінки впливають як зовнішні фактори (в т.ч. і поведінка жертви злочинного посягання), так і внутрішні фактори (схильність до протиправної поведінки, низький рівень правової свідомості тощо).

На думку, О.Ю. Юрченко «більшості насильницьких злочинів, таких, як убивства і нанесення тяжких тілесних ушкоджень, поведінка злочинця є начебто засобом самозахисту, репресії чи карі, бо воно не має однобічного і однозначного характеру, а реалізується у відповідь на щось, на якусь дію чи причину, суттєвим елементом якої є потерпілий» [39].

Зокрема, така поведінка жертви може виражатися у наступному:

- нейтральна поведінка;
- протидія злочинцеві (затримання злочинця, припинення злочину);
- провокація злочинця (така поведінка може виражатися у агресії, зухвальній та/або аморальній поведінці).

В залежності від виду злочину будуть відрізнятися і психологічні чинники, які їх провокують. Зокрема, такі чинники будуть відрізнятися при вчинення насильницьких злочинів, як то «навмисне вбивство вчинене на побутовому ґрунті», від чинників при вчиненні зґвалтувань.

Особливого значення набуває тип акцентуації характеру жертви злочину (посилення окремих рис характеру, які знижують здатність особи протидіяти сильному емоційному напруженню та можуть спровокувати конфлікт між жертвою та злочинцем), оскільки такий прояв особистості може сприяти запуску механізму злочинного діяння. На думку, О.Ю. Юрченко слід впровадити в практику розслідування кримінальних правопорушень проведення судово-психіатричних та

судово-психологічних експертиз жертв насильницьких злочинів [39], що значно сприятиме профілактиці вчинення таких злочинів у майбутньому.

1.2. Віктимогенна ситуація при вчиненні тяжких насильницьких злочинів проти особи

Будь-який злочин, в тому числі і тяжкі злочини проти життя та здоров'я особи, має своє об'єктивне вираження, що характеризується об'єктивними ознаками складу злочину (спосіб, час та місце вчинення кримінального правопорушення, його мотив та мету, обстановку та спосіб вчинення злочину тощо) та сукупністю відповідних життєвих обставин, що обумовлюють вчинення злочину.

Кримінологічне розуміння таких життєвих обставин не є однозначним, оскільки подекуди саме такі обставини можуть відігравати визначну роль у вчиненні кримінального правопорушення. Зокрема, існують наступні підходи до розуміння визначених обставин:

- життєві обставини, які спонукають злочинця до вчинення кримінального правопорушення [1, с.15];
- життєві обставини, які впливають на вчинення кримінального правопорушення включають в себе не тільки безпосередні обставини вчинення злочину, але й ті обставини які вплинули на формування особи злочинця [32, с.37];
- життєві обставини, як проміжна ланка механізму злочинної поведінки, визначають мотив та мету вчинення злочину [18];
- структура життєвих обставин включає в себе вплив зовнішніх об'єктивних життєвих обставин, перспективи та фактичні

можливості вчинення кримінального правопорушення та аргументи самооправдання злочинця [16, с. 207].

На думку О.Ю. Юрченко такі життєві обставини складають криміногенну ситуацію, яка характеризується як «об'єктно-суб'єктна категорія» [39]:

- об'єктивна категорія, оскільки на злочинну поведінку впливають зовнішні обставини (наприклад, вчинення кримінального правопорушення під впливом важкого матеріального становища);
- суб'єктивна категорія, оскільки аналіз об'єктивних обставин злочинець робить під впливом особистісних особливостей та характеристик.

Слід зауважити, що віктимна поведінка потерпілого часто формує поведінку особи, винної у вчиненні злочину. Наприклад, сумісне розпиття спиртних напоїв може призвести до вчинення такого злочину, як умисне нанесення тяжких тілесних ушкоджень. Відповідно до вироку Зміївського районного суду Харківської обл. від 12.08.21 р. у справі Справа № 621/999/21 «09.02.2021 у вечірній час близько 18 год. 00 хвилин ОСОБА_1, ОСОБА_2 знаходилися за місцем мешкання ОСОБА_1 за адресою: АДРЕСА_1, де разом вживали спиртні напої. Під час вживання спиртних напоїв у ОСОБА_1, яка на той час перебувала в стані алкогольного сп'яніння, виник умисел на навмисне спричинення тяжких тілесних ушкоджень ОСОБА_2. З метою реалізації свого умислу ОСОБА_1, в той же день та час, 09.02.2021 близько 18 години 00 хвилин, діючи умисно, протиправно з метою заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, нанесла одне за одним не менше чотирьох ударів дерев'яною дошкою для нарізки в область голови ОСОБА_2» [13].

Потерпіла особа може стати частиною життєвої ситуації злочинця на будь-якому її етапі, як то «з моменту початку формування особи злочинця», так і «в момент вчинення злочину» і таким чином

стати «умовним співучасником злочину». Звичайно, що в такій ситуації і злочинець, і потерпілий відіграють свою, відокремлену роль у вчиненні кримінального правопорушення, що у взаємодії призводить до суспільно-небезпечних наслідків.

Наприклад, Цюрупинський районний суд, при винесенні вироку по справі № 664/2092/19 від 29.06.21 р., встановив наступне: « ОСОБА_1 01.06.2019 року близько 21-00 години, знаходячись в веранді кімнати (кухні) будинку АДРЕСА_2 , в ході раптово виниклої сварки з ОСОБА_2 , ІНФОРМАЦІЯ_2 , який виник на ґрунті неприязних відносин, з метою спричинення останньому тілесних ушкоджень, розуміючи суспільно- небезпечний характер своїх дій, передбачаючи їх наслідки та бажаючи їх настання, діючи з прямим умислом, кулаком правої руки наніс не менше двох ударів по голові в області скроні з лівої сторони потерпілого, від яких останній впав на підлогу, після чого ОСОБА_1 продовжуючи реалізацію єдиного злочинного умислу направленого на спричинення тяжких тілесних ушкоджень, наніс не менше п'яти ударів ногами по голові в область скроні та потилиці, спричинивши потерпілому ОСОБА_2 тілесні ушкодження у вигляді забою головного мозку важкого ступеня, крововиливи під м'яку мозкову оболонку та під тверду мозкову оболонку, які згідно висновку експерта № 399 від 12.07.2019 відноситься до тяжких тілесних ушкоджень за критерієм небезпеки для життя» [13].

В наукових джерелах конкретні життєві ситуації, які передують та/або обумовлюють вчинення злочину по відношенню до потерпілої особи можна виділити наступні види:

- безконфліктна життєва ситуація, одноразовий конфлікт, конфлікт, який періодично повторюється та стала криміногенна ситуація, які призводять до вчинення злочину;
- життєва ситуація формування злочинного мотиву, життєва ситуація активізації злочинного мотиву, життєва ситуація, яка

одномоментно поєднує формування та активізацію злочинного мотиву.

Слід зауважити, що сама по собі життєва ситуація, може не призвести до вчинення злочину – саме її поєднання з іншими факторами (схильність особи до вчинення злочину, тривала конфліктна взаємодія між злочинцем та потерпілим тощо) детермінує вчинення конкретного кримінального правопорушення та носить характер віктимності.

У своїх працях Б.М. Головкін зауважує, що «віктимність – це уразливість членів суспільства перед злочинними посяганнями за певних ситуацій» [15, с. 8]. Отже, враховуючи дане призначення феномену віктимності можна виділити ознаки віктивного характеру життєвої ситуації:

- віктимогенна життєва ситуація створює загрозу завдання шкоди особі потенційного потерпілого;
- дана ситуація формує у потерпілого віктимні потенції;
- життєві ситуації детермінують поведінку злочинця та виступають різновидами конкретної ситуації.

Наприклад, якщо відносини «жертва-злочинець» носять тривалий характер та неодноразово відзначалися застосуванням образ, насильницьких дій один до одного або такими діями по відношенню до одного із учасників кримінального конфлікту будь то потерпілий чи злочинець [21, с. 103], аморальною або легковажною поведінкою потерпілої особи, реакцією на навмисно створену конфлікту ситуацію тощо.

Як вже зауважувалося, життєва віктимогенна ситуація містить небезпеку для особи стати жертвою злочину, проте саме її детальне дослідження дозволяє визначити наступні додаткові фактори:

- типові обставини злочинів;
- стандарти поведінки потерпілої особи та злочинця;
- мету, мотивацію та мотиви злочинної поведінки тощо.

Наприклад, типові обставини вчинення насильницьких злочинів характеризується наступним: механічне ушкодження організму людини тупими, твердими предметами чи гострими предметами, вогнепальними знаряддями, холодною зброєю, транспортними засобами; удушення, отруєння, утоплення, переохолодження, спалення, позбавлення їжі та води, скидання із висоти тощо.

Прикладом поведінки злочинця при вчиненні такого насильницького злочину як зґвалтування характеризується наступним:

- злочинець хитрощами заманює жертву, з якою він був знайомий у обране місце;
- - винна особа погрозами та/або силою примушує жертву слідувати у вибране ним безлюдне місце.

Практичне дослідження віктимогенних життєвих ситуацій ускладнюється тим, що їх документальне свідчення в основному здійснюється на останньому етапі – вчиненні злочину, а більш ранні етапи не фіксуються, а тому мало дослідженні. Наприклад, вирок по справі 1-622/07р. фіксує що, «в той час, коли підсудний витягував із сейфу гроші, потерпіла нажала кнопку виклику охорони. Побачивши це, ОСОБА_3. розлютившись з приводу поведінки ОСОБА_4. на ґрунті раптово виниклих особистих неприязних відносин, діючи з прямим умислом, направленим на позбавлення життя потерпілої ОСОБА_4., взяв з-під барної стійки ножа, наніс їй один удар ножем в область тулубу, заподіявши потерпілій тяжкі тілесні ушкодження як небезпечні для життя в момент заподіяння у вигляді проникаючого поранення лівої половини грудної клітини з пошкодженням верхньої долі лівої легені» [13].

Отже, дослідження поняття, структури та значення віктимогенної ситуації в тяжких насильницьких злочинах проти особи дає змогу визначити вплив людського чинника та передумови-причини вчинення

вказаних видів злочинів саме по відношенню до конкретної особи потерпілого.

Що в свою чергу дозволить підвищити рівень профілактики злочинності в цілому та насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи зокрема.

РОЗДІЛ 2

СУБ'ЄКТИ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ ПРИ ВЧИНЕННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

2.1. Поняття, віктомологічні ознаки та види потерпілого від злочинного правопорушення

Суб'єктом віктомологічної поведінки виступає потерпілий (жертва). Проте, слід розмежувати дані поняття, оскільки статус потерпілого від злочину у разі смерті особи (жертви) набувають родичі померлого.

Правовий статус потерпілого від кримінального правопорушення визначається межами його повноважень, які закріплено у відповідних нормах законодавства. Зокрема, в статті 55 КПК «потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди» [20].

В такому випадку потерпілий буде мати відповідні права, передбаченні кримінальним процесуальним законодавством (наприклад, ст. 56 КПК України «Права потерпілого» [20]).

Проте, дана норма кримінального процесуального законодавства належним чином не забезпечує права жертв злочинного посягання у випадку, якщо у них відсутні близькі родичі.

За законодавством окремих країн до прав потерпілих також відноситься і право на врахування думки потерпілого при вирішенні питання про умовно-дострокове звільнення злочинця від кримінального покарання, звільнення з під варті під заставу та на поруки, закриття

кримінальної справи тощо. Зокрема, пп. 5 п 2 ч 56 КПК передбачає «висловлювати свою думку під час вирішення питання про призначення покарання обвинуваченому, а також висловлювати свою думку при вирішенні питання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру» [20].

Як бачимо, поняття потерпілий є більш ширшим та включає в себе поняття жертва. Схематично дане співвідношення відображено нами на рис. 1.

Рис.1. Співвідношення понять «потерпілий» та «жертва»

При дослідженні жертви віктимологія зосереджує свою увагу на факторах, які сприяють формуванню у неї віктимної поведінки та призводять до того, щоб вона стала об'єктом злочинного посягання.

У порівнянні із кримінальним процесуальним законодавством віктимологія вивчає не тільки реальних жертв злочинного посягання, але й т.з. «потенційних жертв» - осіб, які у майбутньому можуть стати жертвою злочину та «рецидивних жертв» - осіб, які повторно стають жертвою злочину.

Серед міжнародно-правових актів, в який визначено поняття «жертва» слід відзначити додаток до Декларації ООН «Основні принципи правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою» (1985 р.). Зокрема, норми даної Декларації визначають жертвами осіб, яким індивідуальним чи колективним злочином було завдано шкоду чи порушено відповідно до положень національного законодавства держав-учасниць ООН, в т.ч. і зловживання владою. Важливо зазначити, що

особа отримує статус жертви в незалежності від того, чи було встановлено особу злочинця чи ні [9].

У дослідженні визначимо декілька наукових підходів до визначення поняття «жертва»:

- 1) «жертвою «злочину взаємовідносин» є фізична особа, якій внаслідок або за умови її взаємовідносин зі злочинцем безпосередньо або опосередковано завдано фізичної, моральної або майнової шкоди» [17, с. 38];
- 2) «поняття «жертва» характеризує певний соціальний зміст особи, що постраждала від злочину, незалежно від юридичного оформлення» [8, с. 317];
- 3) «жертвою може бути будь-яка особа, організація, суспільство, держава чи міжнародний порядок, злочинність створює для них загрозу ушкодження чи знищення» [24, с. 146].

Отже, жертвою може бути:

- одна фізична особа;
- спільнота фізичних осіб;
- юридична особа, як самостійна, соціально-правова форма, що має права та інтереси у відповідних правовідносинах.

З точки зору віктимології така жертва повинна в прямій чи опосередкованій взаємодії із злочинцем впливає на акт вчинення кримінального правопорушення по відношенню до неї.

Цікавим розумінням жертви характеризується наукові погляди О.В. Тулякова, який визначає, що окрім зазначених вище видів жертв злочинних посягань, існують т.з. «рикошетні жертви», які опосередковано пов'язані з злочинним правопорушенням та мають схожі з реальними жертвами психологічні наслідки – приниження, стрес, гнів, депресію, посттравматичний синдром тощо [35, с. 116]. Проте, з точки зору віктимології «рикошетні жертви» не впливають на вчинення злочину.

Особливості класифікації та визначення видів потерпілих від насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи полягає у необхідності детального вивчення жертви злочинів даної категорії, її поведінки, характеру взаємовідносин між ним та злочинцем, його статусом, розумінням своєї ролі у злочинному посяганні тощо.

Серед ознак, які дозволять вирізнити види потерпілих від насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи можна виділити наступні:

- соціально-демографічні ознаки;
- правові ознаки;
- психологічні ознаки;
- кримінально-правові ознаки;
- морально-психологічні ознаки.

Узагальнюючи різноманітні науково-практичні підходи до розуміння критеріїв та видів потерпілих ми можемо відмітити наступні з них:

I. В залежності від характеру взаємовідносин «жертва – злочинець»:

1) випадковий потерпілий (наприклад, при злочинах з необережності);

2) наперед невизначений потерпілий (наприклад, при пасивній поведінці потерпілого у випадку попереднього короткочасного контакту зі злочинцем);

3) наперед визначений потерпілий (наприклад, потерпілий та злочинець пов'язанні відносинами які носять характер родинних, дружніх, сімейних відносин тощо) [27].

II. В залежності від ролі потерпілого у здійсненні злочинного діяння:

1) потерпілий, які відіграє нейтральну роль у злочинному діянні;

- 2) потерпілий, які відіграє роль «співучасника» у злочинному діянні;
- 3) потерпілий, які відіграє провокуючу роль у злочинному діянні [27].

III. За ознаками типової поведінки потерпілого:

- 1) агресивний потерпілий;
- 2) активний потерпілий;
- 3) ініціативний потерпілий;
- 4) пасивний потерпілий;
- 5) нейтральний потерпілий;
- 6) некритичний потерпілий (В.В.Вандишев)[3].

IV. В залежності від ступеню вини потерпілого у здійсненні кримінального посягання:

- 1) ідеальна жертва (вина у здійсненні кримінального посягання повністю відсутня);
- 2) добровільна жертва (вина у здійсненні кримінального посягання дорівнює вині злочинця);
- 3) «жертва незнання» (вина полягає у відсутності розуміння ситуації при здійсненні кримінального посягання);
- 4) провокуюча жертва (вина потерпілого у здійсненні кримінального посягання більша ніж у злочинця);
- 5) жертва «з повною виною» (вина у здійсненні кримінального посягання повністю полягає на жертву) (Л.В.Франк) [36, с. 151].

Окрім, проаналізованих нами критерії класифікації видів потерпілих від злочинних посягань в науці виділяють рад других критеріїв. Зокрема:

- особливості взаємодії потерпілого з навколишнім середовищем;
- рівні суб'єктивного сприйняття та відображення об'єктивної дійсності;

- особливості розвитку мотивації особи;
- сімейно-побутова конфліктність тощо.
- місце жертви в системі суспільних відносин;
- рівень соціальних стосунків зі злочинцем тощо.

Окремо слід зауважити, що деякі морально-психологічні риси жертви можуть визначати той чи інший її вид.

До них відносяться:

- довірливість;
- легковажність;
- агресивність;
- деспотизм стосовно близьких;
- користолубство тощо.

Зокрема, прикладом впливу схильності жертви до агресивності може стати вирок Прилуцького міськрайонного суду Чернігівської області у справі № 1-110/2009 р. «4 липня 2007 року у вечірній час ОСОБА_5 перебував із родичами за місцем свого мешкання у ІНФОРМАЦІЯ_5. Близько 21 год. 20 хв. до цього житлового приміщення неправомірно проник ОСОБА_7 і в приміщенні кухні несподівано із-за спини напав на ОСОБА_5, який, прагнучи захистити недоторканість свого житла, інтереси своєї сім'ї та себе особисто від суспільно небезпечного посягання зі сторони ОСОБА_7, перебуваючи в стані афективного спалаху, викликаного станом фрустрації та несподіваною агресивною поведінкою, що вплинуло на свідому спрямованість його дій, намагаючись видворити з квартири нападавшого ОСОБА_7 заподіяв останньому кілька ударів ножом. При цьому ОСОБА_5 перевищив межі необхідної оборони, заподіявши одним із ударів колото-різану рану грудної клітини зліва з ушкодженням в порожнину серця, що призвело до гострої крововтрати ОСОБА_7 та його смерті на місці події» [13].

Проте, слід звернути увагу, що такі риси особи, як врівноваженість, передбачливість, моральна стійкість, дисциплінованість, відповідальність тощо може вплинути на здатність особи уникати злочинних посягань щодо неї [15, с. 29].

Враховуючи вищезазначені класифікації потерпілого від кримінального посягання можна більш детально проаналізувати види жертв саме насильницьких кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи. Поряд з критерієм, видом та характеристикою таких потерпілих наведемо приклади реальних кримінальних справ за їх участі.

Отже, в залежності від мотивів поведінки жертви:

1) пасивна жертва – її поведінка у випадку злочинного посягання характеризується відсутності супротиву злочинця в силу різних причин, зокрема, малолітства, стану фізичного та психічного здоров'я, похилого віку, високого рівню відповідальності за власну правомірну поведінку, схильність до боягузтва (наприклад, справа № 520/7978/15-к де злочинця було засуджено за п.2 ч.2 ст.115 КК України – умисне вбивство малолітньої дитини [13]);

2) некритична жертва – її поведінка характеризується легковажним відношенням до кримінального посягання, не здатністю або не бажанням її критично оцінювати, наявністю таких рис характеру, як жадібність, користолюбство або довірливість тощо;

3) жертва зі спеціальним статусом, зокрема правоохоронці, банкіри, підприємці, відомі громадські діячі, журналісти та інші (справа №1-кп/617/149/14 «вбивство працівника правоохоронного органу у зв'язку з виконанням останнім своїх службових обов'язків щодо охорони громадського порядку на блокпосту» [13]);

4) агресивна жертва – даний вид поділяється на такі підвиди, як:

а) жертва-провокактор – її поведінка характеризується діями аморального характеру, зокрема, нанесення образи, знуцання,

розповсюдження інформації, яка посягає на честь та гідність особи тощо;

б) жертва з проявами насильницької поведінки – її поведінка характеризується умисними агресивними фізичними діями по відношенню до злочинця, зокрема, ударами, криками, іншими проявами фізичного насильства. До них відносяться алкоголіки, наркомани, хулігани, домашні деспоти, скандалісти, месники, окремі категорії психічнохворих осіб тощо (наприклад, справа № 1-493/11 «умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства та тяжкої образи з боку потерпілого» [13]).

Дослідження співвідношення кількості жертв злочинів проти життя та здоров'я особи за такою соціально-демографічною ознакою, як стать дозволяє зробити наступні висновки:

- чоловіки стають частіше жертвами насильницьких злочинів оскільки, мають більший спектр соціальних короточасних контактів, ніж жінки та більш схильні до агресивної поведінки – співвідношення становить 1 до 4,5;
- чоловіки та жінки майже в рівній мірі проявляють віктимну поведінку у випадку насильницьких злочинів – співвідношення становить 1 до 0,98;
- співвідношення чоловіків та жінок у прояві нейтральної (не віктимної) поведінки під час вчинення насильницького злочину складає 0,9 до 1;
- чоловіки стають жертвами тяжкого злочину частіше ніж жінки у 1,5 рази;
- жінки у 10 разів частіше стають жертвами зґвалтування ніж чоловік (наприклад, у США кожна 8 жінка принаймні один раз у житті була зґвалтована) [8, с. 319].

Отже, визначення критеріїв класифікації потерпілих від насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи дозволить визначити роль жертви у злочинному посяганні, перелік першопричин злочину та персональної поведінки жертви, з метою здійснення профілактики даної групи злочинів.

2.2. Взаємозв'язок злочинця і жертви під час вчинення злочинного правопорушення проти життя та здоров'я особи

Окремого вивчення потребує питання змісту та сутності зв'язку злочинця і жертви під час вчинення злочинних посягань проти життя та здоров'я особи. Такий зв'язок ґрунтується на філософських підходах його розуміння, зокрема зв'язок – це взаємообумовлене існування певних явищ, які є розмежовані у часі та просторі.

При визначенні порядку використання співвідношення «злочинець-жертва» чи «жертва-злочинець» ми керуємося предметом нашого дослідження – віктимна поведінки потерпілих при вчиненні кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи.

Певний інтерес для визначення сутності взаємозв'язку «жертва-злочинець» мають наукові підходи в історичному розрізі. Зокрема, такими підходами стали:

- 1) антропологічний підхід до визначення сутності зв'язку «жертва-злочинець» визначав, що окрім «природжених злочинців» існують так звані «природжені жертви»;
- 2) соціологічний підхід до визначення сутності зв'язку «жертва-злочинець» визначав, що жертва злочину не народжуються, а стають в процесі соціалізації.

Також, у віктомологічній науковій думці існує теорія «партнерського взаємодоповнення» (Ганс фон Гентіг), яка визначає що

«особа, «погоджуючись» стати жертвою злочинного посягання «формує та виховує» злочинця» [38, с.350].

Сучасна віктимологічна наука схиляється до соціологічного підходу щодо визначення сутності зв'язку «жертва-злочинець», оскільки саме в результаті соціалізації особа набуває рис та характеристик, що можуть спричинити вчинення злочинного посягання по відношенню до неї.

Ознаки зв'язку «жертва-злочинець»:

- 1) такий зв'язок носить об'єктивно-суб'єктивний характер, оскільки складається на основі певних об'єктивних факторів (наприклад, складна життєва ситуація злочинця) та суб'єктивних факторів (наприклад, мотив та негативні почуття, емоції тощо учасників злочинного конфлікту);
- 2) зв'язок «жертва-злочинець» має ознаки соціального характеру, оскільки учасники кримінального конфлікту мають певні соціальні ролі та включені у відповідні соціальні структури (наприклад, мешканці одного будинку, члени сім'ї тощо), що визначає усвідомлені учасниками правила поведінки.

З точки зору віктимології зв'язок «жертва-злочинець» важливо досліджувати через пізнання наступних аспектів:

- поведінка жертви в предконфліктній та конфліктній ситуації вчинення злочинного посягання;
- роль жертви, яку їй нав'язали або яку вона обрала;
- мотив поведінки злочинця та жертви.

Отже, сутність зв'язку «жертва-злочинець» полягає у характеру їх предконфліктної взаємодії, що значно може вплинути на особливості злочинного посягання проти життя та здоров'я людини, його механізм і наслідки.

З точки зору психології мотив поведінки характеризується спонуканням людини до певної форми поведінки з урахування

розуміння характеру власних дій та можливих наслідків такої поведінки [12, с. 340]. Характеристика мотивів поведінки людини також може свідчити про її особистісні риси, особливості взаємовідносин з іншими людьми тощо. Наприклад, мотиви вчинення злочину можуть свідчити про особливості взаємовідносин «жертва-злочинець», їх динаміку, суб'єктивне сприйняття злочинного посягання.

Часто мотив вчинення злочинного посягання формується під впливом певних почуттів, переживань, специфіки взаємовідносин між злочинцем та жертвою, атмосферою життєвої ситуації, яка склалася перед вчиненням злочину. Особливий вплив можуть мати дії жертви, які носили негативний характер та могли викликати у злочинця почуття гніву, ненависті, відрази, афекту тощо. На відміну від нейтральної поведінки потенційної жертви, яка не викличе злочинних намірів і дозволить злочинцю ігнорувати жертву. Для того, щоб емоції стали передумовою формування мотиву злочинного посягання, необхідно, щоб злочинець їх усвідомив та чітко визначив для себе фактори, які впливають на появу таких емоцій, тобто зрозумів, що саме ця особа (потенційна жертва) викликає у нього негативні емоції і бажання усунути їх.

Негативні почуття злочинця по відношенню до жертви повинні носити стійкий, тривалий характер, що формується під впливом інтенсивної негативної поведінки жертви по відношенню до злочинця чи близьких членів його сім'ї. Зокрема, при вчиненні насильницьких злочинних посягань проти життя та здоров'я особи у більшості випадків має місце тривалий та/або інтенсивний особистий негативний контакт між жертвою та злочинцем. Зокрема, зв'язок може бути короткотривалим, але характеризуватися при цьому міжособовими реакціями та зв'язками, які навіть можуть виникати у всупереч бажанню людей. Довготривалий зв'язок «жертва-потерпілий» в більшості

випадків ускладнює можливість його переривання та характеризується взаємовідносинами особистого та/або побутового характеру.

Відповідно до тлумачного словника «взаємини – особисті зв'язки між людьми: особисті, родинні, взаємини між чоловіком і жінкою, взаємини між дітьми» [39].

Зв'язок «жертва-злочинець» має різні рівні:

- суспільний рівень;
- особистий рівень;
- побутовий рівень;
- родинний рівень;
- діловий рівень;
- рівень випадкового знайомства тощо.

Також, можуть носити різний характер, який ґрунтується на психічних властивостей людей (наприклад, на таких, як пасивність, страх, байдужість, антипатія, симпатія тощо):

- приятельський характер;
- товариський характер;
- нейтральний характер;
- любовний характер;
- ворожий характер та ін.

Слід зауважити, що наявність того чи іншого рівня та характеру зв'язку «жертва-злочинець» ще не свідчить про обов'язковість настання злочинну проти життя та здоров'я особи, оскільки для цього необхідно наявність інших чинників – життєвої ситуації, суб'єктивних рис учасників злочинного конфлікту тощо [34, с.40-42].

Класифікація взаємин між злочинцем та жертвою за різними критеріями:

I. В залежності від рівня «співпраці» жертви та злочинця (В.С. Мінська):

1) конкурентні взаємовідносини (ґрунтуються на почутті ревності, суперництва тощо);

2) напруженні взаємовідносини (відносини між подружжям, членами родини, сусідами, співробітниками та іншими) [23, с.93-94].

II. В залежності від об'єктивного-суб'єктивного характеру взаємин між жертвою та злочинцем (Л.В.Франк):

1) об'єктивні взаємини виникають між незнайомими раніше жертвою та злочинцем;

2) суб'єктивні взаємини виникають між знайомими жертвою та злочинцем, можуть бути випадковими, поверновими та близькими [37, с. 95].

III. В залежності від характеру взаємин між жертвою та злочинцем:

1) любовні взаємини;

2) дружні взаємини;

3) ворожі взаємини;

4) нейтральні взаємини тощо

IV. В залежності від тривалості періоду між виникненням злочинного наміру та безпосереднім злочинним посяганням (В.І.Полубинський):

1) випадкові взаємини між злочинцем та жертвою, які характеризуються мимовільністю, не залежать від волі учасників тощо;

2) невизначені взаємини між злочинцем та жертвою, які характеризуються тим, що виникають виключно за ініціативою злочинця за пасивної ролі жертви;

3) наперед визначені взаємини між злочинцем та жертвою, які характеризуються відносною довгою тривалістю, зокрема, виникають у сімейних, родинних, любовних зв'язках [27, с. 32,38].

V. В залежності від тривалості взаємин між жертвою та злочинцем (О.Ю.Юрченко):

1) раптові взаємини, які виникають між незнайомими раніше жертвою та злочинцем, злочинний намір виникає раптово;

2) сталі взаємини, які виникають між злочинцем та жертвою, що є представниками одного соціального середовища або побутового оточення [4].

Отже, аналіз різноманітних підходів до визначення критеріїв розмежування взаємин між злочинцем і жертвою та їх видів, дозволяє зробити висновок про те, що науковці у своїх класифікаціях дотримуються схожої думки з цього приводу та визначають такі критерії як тривалість, характер та об'єктно-суб'єктний їх зміст.

РОЗДІЛ 3

ВІКТИМНА ПОВЕДІНКА ПРИ ВЧИНЕННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВOPУШЕНЬ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ ВЧИНЕНИХ НА ОСНОВІ РОДИННО-ПОБУТОВИХ СТОСУНКІВ

3.1. Поняття, ознаки та види проявів злочинного насильства, що ґрунтується на родинно-побутових стосунках

Дослідження статистики вчинення злочинних правопорушень, що посягають на життя та здоров'я особи свідчить про те, що більшість таких злочинів вчиняється на побутовому ґрунті. На думку Б.М. Головкина до них відносяться «насильницькі злочини переважно ситуаційного характеру, що вчинені в сімейно-побутовій сфері на ґрунті конфліктних сімейно-побутових чи громадсько-побутових стосунків між злочинцем і потерпілим» [1, с. 186].

Наприклад, Болградський районний суд Одеської обл. у справі №514/1511/2020 встановив, що «з мотиву неприязного ставлення до своєї співмешканки - потерпілої ОСОБА_3, та в ході сварки з нею, що виникла в них на підставі непорозуміння у побутово-сімейних питаннях, умисно, усвідомлюючи можливість настання суспільно-небезпечних наслідків в результатів своїх дій, наніс ОСОБА_3 численні удари руками, стиснутими в кулак, та ногами у різні частини її тіла, чим спричинив потерпілій тілесні ушкодження, від яких потерпіла померла на місці вчиненого кримінального правопорушення» [13].

Отже, побутові злочини ґрунтуються на домашньому насильстві, взаєминах оснований на почуттях любові, дружби, ненависті тощо, які виникають між членами сім'ї, родичами, коханцями, співмешканцями. Такі злочини можуть бути вчинено незважаючи на культурний рівень,

релігійні переконання, соціальний та майновий стан, наявність чи відсутність певного рівня освіти тощо.

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» «домашнє насильство – це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь» [28].

Побутове або домашнє насильство має свої особливості, оскільки:

- проявляється по-різному в залежності від статі та віку жертви чи злочинця (тобто вчиняється по відношенню як жінок так і чоловіків, щодо неповнолітніх, повнолітніх та престарілих членів сімейно-родинних стосунків);
- є латентним, оскільки у суспільстві не прийнято демонструвати чи висвічувати факти домашнього насильства;
- існує складність виявлення дійсних передумов та причин такого насилля, адже відносини у сім'ї довготривалі та багатоаспектні;
- ґрунтується на тісному фізичному, емоційному та психологічному зв'язку, вмінню «бити» по так званих «сильних» та «слабких» сторонах партнера;
- позиція «жертва-тиран» часто змінюється між подружжям та членами сім'ї;

- може виникати між подружжям, іншими членами сім'ї та родини, гетеро чи одностатевих стосунках, між дійсним та колишнім подружжям та інтимними партнерами;
- може мати форми не тільки фізичного та сексуального характеру, але й психічного та економічного насильства тощо.

Декларація ООН про викорінення насильства проти жінок (1993 р.) визначає наступні форми домашнього насильства «физическое, половое и психологическое насилие, которое имеет место в семье, включая нанесение побоев, половое принуждение в отношении девочек в семье, насилие, связанное с приданым, изнасилование жены мужем, повреждение женских половых органов и другие традиционные виды практики, наносящие ущерб женщинам, внебрачное насилие и насилие, связанное с эксплуатацией» [2].

Дослідження побутових злочинів дозволяє визначити форми домашнього насильства, які стають об'єктивною стороною злочинних правопорушень, що посягають на життя та здоров'я особи. Проаналізуємо форми прояву не тільки фізичного та сексуального насильства, а і психологічного та економічного насильства, які теж можуть спричинити настання смерті та тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості:

- 1) фізичне насильство, проявами якого можуть бути: нанесення побоїв, позбавлення волі, заподіяння тілесних ушкоджень та/або смерті, мордування, залишення у небезпечному для життя та здоров стані тощо;
- 2) сексуальне насильство, проявами якого можуть стати: дії сексуального характеру без згоди повнолітньої особи, за згодою чи без по відношенню до неповнолітньої особи або вчинені у її присутності тощо;
- 3) економічне насильство, проявами якого можуть бути: позбавлення житла, їжі, інших засобів до існування,

залишення без піклування чи догляду, перешкоджання отримання медичної допомоги тощо:

- 4) психологічне насильство, проявами якого можуть стати: переслідування, залякування, контроль у репродуктивній сфері, доведення до самогубства тощо.

На основі матеріалів «Методичних рекомендації щодо запобігання та протидії насильству МОН України» у додатку А «Види насильства та його ознаки» визначено співвідношення виду насильства та його ознак [22].

Ознаками домашнього насильства є:

- вчиняється умисно або за попереднім наміром;
- відсутня можливість застосувати самозахист;
- домашнє насильство завдає не тільки моральну шкоду, але й фізичну та матеріальну шкоду.

Аналіз статистичних даних (узагальнено із різноманітних відкритих джерел) в сфері побутових злочинів із застосуванням проявів домашнього насильства свідчить про те, що:

- дві третини від загальної кількості умисних вбивств, це побутові вбивства;
- співвідношення кількості жертв-жінок насильницьких злочинів на основі родинно-побутових стосунків до кількості жертв-чоловіків складає 2/1;
- понад 40 % від загальної кількості насильницьких злочинів вчинялося на побутовому рівні.

Жертвами домашнього насильства відповідно до закону є: «наречені; подружжя; колишнє подружжя; батьки (мати, батько) і дитина/діти; нерідні батьки та діти одного з подружжя, які не є спільними або всиновленими (пасинок/падчерка); особи, які спільно проживають/проживали однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою, їхні батьки та діти; рідні брати і сестри; інші родичі до

двоюрідного ступеню зв'язку; опікуни, піклувальники, їхні діти та особи, які перебувають або перебували під опікою, піклуванням; прийомні батьки, батьки-вихователі, патронатні вихователі, їхні діти та прийомні діти, діти-вихованці, діти, які проживають або проживали в сім'ї патронатного вихователя; будь-які інші родичі, особи, які пов'язані спільним побутом, мають спільні права та обов'язки за умов спільного проживання (діди та онуки, прадіди та правнуки тощо)» [22].

Слід сказати, що наслідками вчинення злочинних посягань проти життя та здоров'я особи є не тільки смерть жертви чи нанесення їй тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, але і такі наслідки як:

- вчинення самогубства;
- психосоматичні хвороби;
- настання інвалідності;
- психічні розлади (стокгольмський синдром, посттравматичний психічний розлад, синдром навченої/вивченої безпорадності, синдром травми зґвалтування, депресія, ПТСР тощо);
- бродяжництво, алкоголізм, наркоманія;
- діти наслідують насильницьку модель поведінки у випадку, якщо вони стали свідками побутових насильницьких злочинів;
- зараження ВІЛ/СНІД;
- вторинна травматизація осіб, які спілкувалися чи працювали з жертвою та злочинцем (наприклад, у дітей, які вирости в сім'ї з проявами насильства можуть розвиватися немотивована агресія, нечутливість до загроз, ухильність (avoidance) тощо).

Прояви злочинного насильства, що ґрунтується на родинно-побутових стосунках характеризуються «рівним» положенням злочинця та потерпілого, оскільки жертва «не змогла» та/або «не захотіла» уникнути кримінального конфлікту на його початкових стадіях. Також, при вчиненні насильницьких злочинів даної категорії важко розмежувати дії злочинця та жертви один від одного, оскільки мотиви

сторін суперечать та спричиняють передумови розвитку кримінального конфлікту. Частими є випадки, коли саме дії потерпілого носять наступальних характер і провокують вчинення злочину.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначає наступні типи насильства в сім'ї (іншими словами типи зв'язку «злочинець-жертва»):

- 1) між подружжям;
- 2) між батьками та дітьми і повнолітніми дітьми та батьками;
- 3) між дітьми;
- 4) між іншими членами сім'ї [28].

Часто прояви насильства на ґрунті родинно-побутових стосунків можуть носити циклічний характер, який містить такі цикли як: напруження (створення плану), вибух (вчинення насильства, інцидент), раціоналізація (провина, примирення, прояви газлайтингу), нормальна поведінка (примирення, любов та спокій). Слід зауважити, що цикли повторюються, з кожним циклом фази скорочуються, прояви насильства стають більш жорстокими.

Схематично цикли домашнього насильства відображено у рис.2.

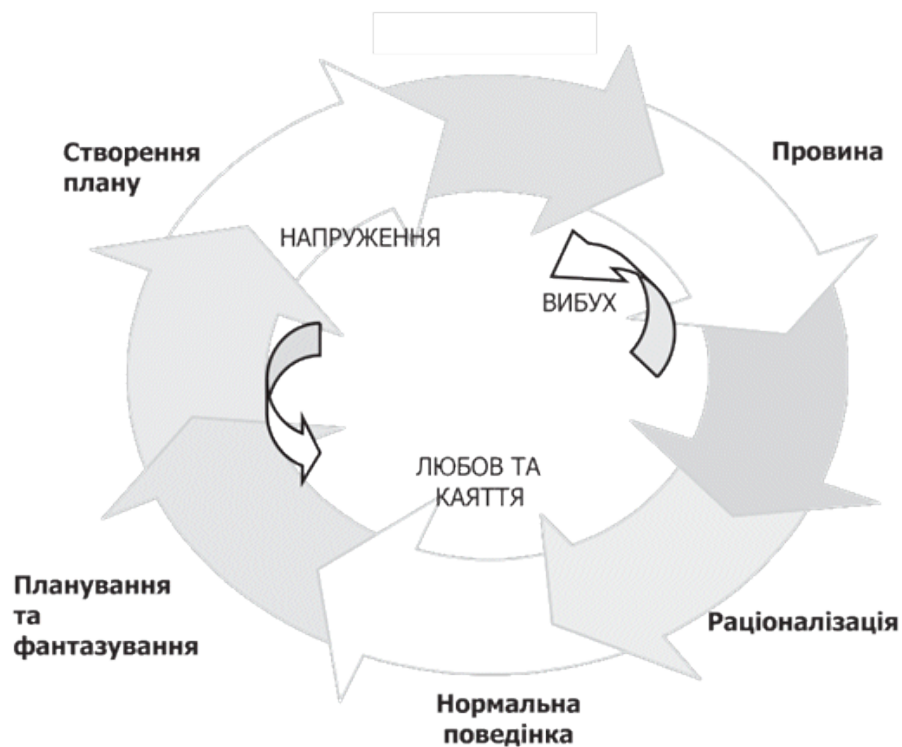

Рис. 2. Цикли домашнього насильства (за матеріалами «Методичних рекомендації щодо запобігання та протидії насильству МОН України» [22]).

Окрім того, існує поняття «міжпоколінне насильство» на родинно-побутовому рівні стосунків – це прояви насильства у дітей у майбутньому у випадку, якщо вони стали свідками чи жертвами домашнього насильства. Як свідчать дослідження, у таких дітей висока вирогітність проявів насильства до батьків, братів-сестер, подружжя, партнерів, у них не формуються такі цінності, як альтруїзм, емпатія, опір спокусам тощо.

Окремо слід зазначити, що частина розвинутих країн має відповідне законодавство в сфері проявів домашнього насильства та визнає прояви домашнього насильства як окремого виду злочину.

В Україні вперше відповідні НПА було прийнято у 2001 році - Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001 № 2789-III [30], проте дане законодавство мало ряд недоліків і тому вже в 2017 р. було прийнято Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII [8] та окремі

форми домашнього насильства було криміналізовано – статті 126¹ КК України.

Дана стаття передбачає «домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи, карається громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до двох років» [19].

Наприклад, до системи законодавства Республіка Білорусь проти домашнього насильства включено закон «Про основи діяльності з профілактики правопорушень 16 квітня 2014 року», який передбачає тимчасове виселення особи, яка вчинила домашнє насильство, зі спільного з жертвою насильства житлового приміщення, що значно вплинуло на зменшення кількості проявів домашнього насильства в країні.

У 2009 р. у Республіці Казахстан було прийнято закон про профілактику домашнього насильства, в Киргизька Республіка у 2003 р.

3.2. Жінка як віктимний суб'єкт кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи на основі родинно-побутових стосунків

Світова статистика кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи на основі родинно-побутових стосунків свідчить, що абсолютну більшість жертв таких злочинів складають жінки, які при цьому ще й підпадають під важчі форми домашнього насильства ніж чоловіки. За даними Всесвітньої організації здоров'я – 38 % вбивств жінок у світі здійснюється їх партнерами, в окремих країнах такий відсоток складає 70 [22], кожна 4 жінка страждає від сексуального насилля протягом життя.

Рівень домашнього насильства щодо жінок знаходиться у прямій пропорційній залежності від рівня гендерної нерівності у тій чи іншій країні (зокрема, до них відносяться Сирія, Південний Судан, Ємен, Ірак, Афганістан, Сомалі). На рис.2 відображено рівень фізичної безпеки жінок у світі.

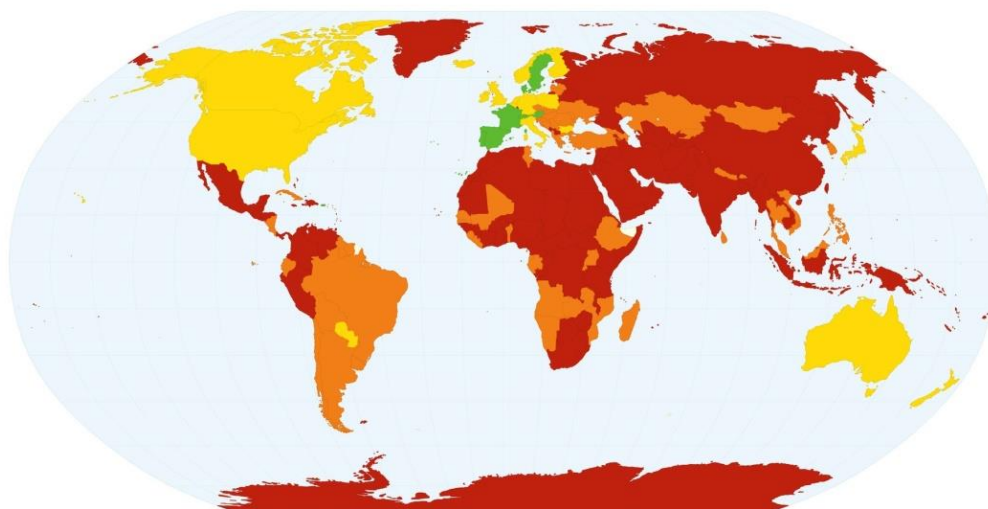

Рис.2 Рівень фізичної безпеки жінок у світі (за матеріалами сайту <https://www.wikiwand.com/>)

Відповідно до «Методичних рекомендації щодо запобігання та протидії насильству МОН України» від 18.05.2018 р. N 1/11-5480 в Україні близько 70 % жінок зазнали тих чи інших форм знущань та принижень, що призвело до таких вторинних наслідків, як народження дітей с важкими фізичними та психічними хворобами, діти в таких сім'ях на 60% відсотків більш схильні до суїциду. Щорічно в нашій країні біля 1,5 тис. жінок гинуть від рук їх чоловіків чи співмешканців, фіксується до 80 тис. звернень до травматології та викликів лікаря у випадку травмування жінок у побуті [22].

На формування особи-жертви насильницьких побутових злочинів мають вплив наступні фактори:

- сприйняття насильства як прийняттого;
- ізоляція жертви;
- залежність від злочинця на різному рівні – матеріальному, моральному, психічному тощо;
- відсутність навичок допінгу (на думку А.В. Вдовиченко допінг – це «психологічна стратегія та спосіб подолання людиною стресової ситуації» [4]) тощо.

Окреме місце у формуванні особи жертви насильницьких злочинів є суспільне схвалення домашнього насильства, що призводить до вчинення злочинних посягань проти життя та здоров'я особи. До проявів такого суспільного схвалення відносяться:

- законодавче закріплення окремими країнами повного підкорення жінки своєму чоловікові (Ємен, Афганістан), навіть у питаннях виходу з дому, обрання одягу тощо або недостатнє законодавче врегулювання протидії домашньому насильству;
- схвалення моральними нормами багатьох країн виховання жінки, яка «спровокувала» чоловіка, шляхом її побиття;

- переконання представників правоохоронних органів, що побутові злочини повинні «вирішуватися» шляхом примирення жертви із злочинцем (Колумбія);

- «синівські привілеї», що призводять до насильства над доньками та селективних абортів;

- примусове одруження в тому числі сплата нареченим викупу за жінку;

- дитячі шлюби.

Приклади статистики дитячих шлюбів:

- а) 57% жінок у Судані одружуються неповнолітніми та за примусом;

- б) у країнах що розвиваються кожна 3 дівчина виходить заміж до досягнення повноліття;

- в) за прогнозами Фонду народонаселення ООН до 2030 року більше 15 міл. неповнолітніх дівчат будуть одружуватися до досягнення 18 років;

- існування таких нетипових злочинів проти жінки, як:

- а) «смерть за посаг» у випадку невдоволення розміром посагу за наречену;

- б) вбивство честі (вбивство членами сім'ї того із них, хто порушив табу суспільства (наприклад, у Йорданії), за даними Фонду народонаселення ООН в середньому в рік кількість таких вбивств складає біля 5 тисяч, здебільшого жертвами стають жінки);

- в) шлюбні зґвалтування;

- г) викрадення наречених;

- г) спалення наречених;

- д) побиття каменями;

- е) обливання кислотою тощо;

- існування кастових систем;

- жіноче обрізання, практики калічення жінок (випалювання грудей тощо);
- подвійні стандарти подружньої зради, зокрема фактична криміналізація зради жінки, не чоловіка;
- насильство щодо неконформних жінок та дівчат;
- сексуальне рабство;
- насильство як приватна справа родини;
- неможливість вийти із шлюбу, тобто наявність дискримінаційного шлюбного законодавства та вимоги повернення викупу за наречену;
- розлучені жінки підпадають під остракізм;
- у випадку розлучення жінка може втрати все своє майно і залишитися на вулиці;
- високий рівень латентної віктимізації жертв домашнього насильства;
- імміграційне законодавство, яке передбачає отримання громадянства лише у випадку перебування у шлюбі тривалий час;
- низький рівень освіченості щодо власних прав;
- права сім'ї переважає над правом особистості;
- теорія не підпорядкування (згідно теорії існують нерівноправні владні позиції чоловіків і жінок, що ґрунтуються на практиці застосування домашнього насильства, в т.ч. і сексуального насильства, як способу підкорення жінки а не задоволення статевої пристрасті);
- наявність патерелінійних суспільств (суспільств, де за традицією жінка після одруження переїжджає до сім'ї чоловіка та отримує там найнижчий статус, що провокує насильство з боку інших членів родини чоловіка, особливо свекрухи, яка до цього займала таке ж положення. Наприклад, ініціація свекрухою невістки у Таджикистані

передбачає обов'язкове «проведення невістки через тортури, яких зазнала свекруха у молодості») тощо.

Жінка, як жертва насильницьких злочинів на родинно-побутовому рівні характеризується наступними особистісними ознаками:

- 1) отримання любові через страждання;
- 2) не здатні встановлювати та відстоювати особисті межі та простір;
- 3) підвищене відчуття сорому;
- 4) відсутність належного рівня самооцінки;
- 5) жертви циклічного домашнього насильства шукають вигоду у почутті провини насильника в періоди «затишшя»;
- 6) отримання співчуття та проявів жалості від оточуючих;
- 7) у них формується феномен «вивчена безпорадність» (людини не вживає жодних заходів для покращення ситуації запобігання подальших проявів насильства навіть у випадку, коли це легкодоступно);
- 8) травматична прив'язаність (наприклад, стокгольмський синдром);
- 9) у жертви формується уявлення про прийнятність домашнього насильства;
- 10) потерпіла жінка втрачає свою ідентичність, здатність опиратися насильницьким діям тощо.

ВИСНОВКИ

В ході дослідження ми дійшли наступних висновків:

Предметом вивчення віктимології, як розділу кримінології, є знання про потерпілу особу, її ознаки, властивості, якості та характеристику, віктимологічні детермінанти, механізми віктимної поведінки, процеси віктимізації та акумулювання віктимогенного потенціалу, створення та впровадження засобів віктимологічної профілактики.

Віктимність – це соціально-набута здатність особи мати певну сукупність психологічних, біофізичних та соціальних рис і фізичних та моральних властивостей особи, які зумовлюють високу ймовірність стати об'єктом злочинного посягання, її нездатність об'єктивно уникати можливу злочинну небезпеку тощо.

Віктимність – це певна соціальна категорія, яка обумовлена несприятливими об'єктивними факторами та сукупністю властивостей особистості, потенційно притаманна будь-якій особі в незалежності соціальних ролей та яка характеризує її як потенційну жертву злочинного посягання. Саме така сукупність особистісних якостей привертає увагу злочинців з метою подальшого вчинення злочинного правопорушення по відношенню до даної особи.

Серед ознак віктимності слід виділити наступні: відносний характер віктимності означає, що віктимність реалізується лише у випадку достатньої для її реалізації ситуації; рівні особистісних властивостей жертв по-різному реалізуються у конкретній ситуації; віктимність має об'єктивний характер (пов'язана з виконанням професійних функцій або її соціальною роллю) та суб'єктивний характер (виражається у психологічній схильності особи стати жертвою злочинного правопорушення); різні якості та властивості віктимності осіб впливають на те, що такі особи потенційно можуть стати жертвами

різних кримінальних правопорушень, на протипагу видовій віктимності – одинаковій якості та властивості віктимності осіб потенційно провокує те, що вони стануть жертвами одного типу кримінальних правопорушень; міра віктимності визначається такими факторами, як соціально-демографічні характеристики, особливості взаємовідносин між жертвою та злочинцем, значення жертви в створенні обстановки злочинного посягання.

Сама по собі життєва ситуація, може не призвести до вчинення злочину – саме її поєднання з іншими факторами (схильність особи до вчинення злочину, тривала конфліктна взаємодія між злочинцем та потерпілим тощо) детермінує вчинення конкретного кримінального правопорушення та носить характер віктимності. Ознаки віктивного характеру життєвої ситуації: віктимогенна життєва ситуація створює загрозу завдання шкоди особі потенційного потерпілого; дана ситуація формує у потерпілого віктимні потенції; життєві ситуації детермінують поведінку злочинця та виступають різновидами конкретної ситуації.

Дослідження поняття, структури та значення віктимогенної ситуації в тяжких насильницьких злочинах проти особи дає змогу визначити вплив людського чинника та передумови-причини вчинення вказаних видів злочинів саме по відношенню до конкретної особи потерпілого. Що в свою чергу дозволить підвищити рівень профілактики злочинності в цілому та насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи зокрема.

Суб'єктом віктимологічної поведінки виступає потерпілий (жертва). Правовий статус потерпілого від кримінального правопорушення визначається межами його повноважень, які закріплено у відповідних нормах законодавства. При дослідженні жертви віктимологія зосереджує свою увагу на факторах, які сприяють формуванню у неї віктимної поведінки та призводять до того, щоб вона стала об'єктом злочинного посягання. Жертвою може бути: одна

фізична особа; спільнота фізичних осіб; юридична особа, як самостійна, соціально-правова форма, що має права та інтереси у відповідних правовідносинах. З точки зору віктимології така жертва повинна в прямій чи опосередкованій взаємодії із злочинцем впливає на акт вчинення кримінального правопорушення по відношенню до неї. Особливості класифікації та визначення видів потерпілих від насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи полягає у необхідності детального вивчення жертви злочинів даної категорії, її поведінки, характеру взаємовідносин між ним та злочинцем, його статусом, розумінням своєї ролі у злочинному посяганні тощо.

Сутність зв'язку «жертва-злочинець» полягає у характеру їх предконфліктної взаємодії, що значно може вплинути на особливості злочинного посягання проти життя та здоров'я людини, його механізм і наслідки. Зв'язок «жертва-злочинець» має різні рівні: суспільний рівень; особистий рівень; побутовий рівень; родинний рівень; діловий рівень; рівень випадкового знайомства тощо.

Аналіз різноманітних підходів до визначення критеріїв розмежування взаємин між злочинцем і жертвою та їх видів, дозволяє зробити висновок про те, що науковці у своїх класифікаціях дотримуються схожої думки з цього приводу та визначають такі критерії як тривалість, характер та об'єктно-суб'єктний їх зміст.

Дослідження статистики вчинення злочинних правопорушень, що посягають на життя та здоров'я особи свідчить про те, що більшість таких злочинів вчиняється на побутовому ґрунті. Побутові злочини ґрунтуються на домашньому насильстві, взаєминах оснований на почуттях любові, дружби, ненависті тощо, які виникають між членами сім'ї, родичами, коханцями, співмешканцями. Такі злочини можуть бути вчинено незважаючи на культурний рівень, релігійні переконання, соціальний та майновий стан, наявність чи відсутність певного рівня освіти тощо.

Дослідження побутових злочинів дозволяє визначити форми домашнього насильства, які стають об'єктивною стороною злочинних правопорушень, що посягають на життя та здоров'я особи. До них відносяться форми фізичного та сексуального насильства, психологічного та економічного насильства, які теж можуть спричинити настання смерті та тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості:

Ознаками домашнього насильства є: вчиняється умисно або за попереднім наміром; відсутня можливість застосувати самозахист; домашнє насильство завдає не тільки моральну шкоду, але й фізичну та матеріальну.

Світова статистика кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи на основі родинно-побутових стосунків свідчить, що абсолютну більшість жертв таких злочинів складають жінки, які при цьому ще й підпадають під важчі форми домашнього насильства ніж чоловіки. За даними Всесвітньої організації здоров'я – 38 % вбивств жінок у світі здійснюється їх партнерами, в окремих країнах такий відсоток складає 70, кожна 4 жінка страждає від сексуального насилля протягом життя.

На формування особи-жертви насильницьких побутових злочинів мають вплив наступні фактори: сприйняття насильства як прийняттого; ізоляція жертви; залежність від злочинця на різному рівні – матеріальному, моральному, психічному тощо; відсутність навичок допінгу

Окреме місце у формуванні особи жертви насильницьких злочинів є суспільне схвалення домашнього насильства, що призводить до вчинення злочинних посягань проти життя та здоров'я особи у різноманітних його проявах («смерть за посаг» у випадку невдоволення розміром посагу за наречену; вбивство честі (вбивство членами сім'ї того із них, хто порушив табу суспільства (наприклад, у Йорданії), за даними Фонду народонаселення ООН в середньому в рік кількість таких

вбивств складає біля 5 тисяч, здебільшого жертвами стають жінки); шлюбні зґвалтування; викрадення наречених; спалення наречених; побиття каменями; обливання кислотою тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алимов С.Б. Ситуация совершения преступления и ее криминологическое значение (по материалам дел о хулиганстве). Автореф. дис... д-ра юрид. наук. М., 1971. 49 с.
2. Алихаджиева И.С. Женщина как жертва убийства (криминологическая характеристика и социально-правовые меры предупреждения) Дисс... канд. юрид. наук. Саратов, 1999. 240 с.
3. Вандышев В.В. Виктимология: Что это такое? Л.: Общ-во «Знание», 1978. 19 с.
4. Вдовиченко А.В. Особливості копінг - поведінки особистості у життєвих та професійних ситуаціях. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету (серія «Психологічні науки»)* 2013/114. С. 17-20.
5. Голіна В.В., Головкін Б.М. Кримінологія: Загальна та Особлива частини. Навчальний посібник. Х.: Право, 2014. 513 с.
6. Головкін Б.М. Віктимність як основна категорія віктимології. *Журнал східноєвропейського права*. 2015. № 20. С. 6-13
7. Головкін Б.М. Щодо поняття сімейно-побутових насильницьких злочинів URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10933/1/Golovkin_181-187.pdf С. 181-187 (дата звернення: 10.10.21 р.).
8. Гумін О.М., Зубач І.М. Жертва кримінальної насильницької поведінки: віктимологічна характеристика особи. URL: <http://www.nbu.gov.ua/node/2116> С. 315-322. (дата звернення: 11.10.21 р.)
9. Декларація ООН про викорінення насильства проти жінок від 1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_506#Text (дата звернення: 12.10.21 р.)

10. Джу́жа О. Ві́ктимоло́гія на захисті прав і законних інтересів жертви злочину. *Право України*. 2002. № 2. С.133-138.
11. Джу́жа О.М. Курс киміноло́гії: Загальна частина: Підручник:У 2 кн. / За заг.ред. О.М. Джу́жи. К.: Юрінком Інтер, 2001. 352 с.
12. Еникеев М.И. Основы общей и юридической психологии: Учебник для вузов. М.: Юрист, 1996. 631 с.
13. Єдиний державний реєстр судових рішень URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 02.10.21 р.)
14. Жінки шукають рівності. Офіційний веб-сайт «Український інтерес» URL: <https://uain.press/blogs/zhinky-shukayut-rivnosti-1117666> (дата звернення: 12.10.21 р.)
15. Зелинский А.Ф. Криминальная психология. К.: Юринком Интер, 1999. 340 с.
16. Кондратюк Л.В. Антропология преступности (микркриминалогия). М.: НОРМА, 2001. 344 с.
17. Корягіна А. Категорія «жертва злочину взаємовідносин» в юридичній науці. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2018. № 2. С. 32-40.
18. Криминальная мотивация. М.: Высшая школа, 1986. 306 с.
19. Кримінальний кодекс України 05.04.2001 № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3426> (дата звернення: 13.09.21 р.)
20. Кримінальний процесуальний кодекс України 13.04.2012 р. № 4651-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 13.09.21 р.)
21. Крупка Ю. Ві́ктимологі́чні аспекти запобігання побутовим злочинам. Рад. право. 1988. № 2. С.59–62.

22. Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству: Лист МОН України від 18.05.2018 р. N 1/11-5480 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS30017> (дата звернення: 13.09.21 р.)
23. Минская В.С. Чечель Г.И. Виктимологические факторы и механизм преступного поведения. Иркутск: Юрид.лит.,1988. 152 с.
24. Михайлов О.Є. Кримінологія. Навчальний посібник. К.: Знання, 2012. 565 с.
25. Мова: ДНК нації. Електронний словник URL: <https://ukr-mova.in.ua/blog/vidnosunu,-stosunku,-vzaemunu,-vidnoshennya,-stavlennya>
26. Основні принципи правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою: Декларації ООН від 29.11. 1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_114#Text (дата звернення: 14.09.21 р.)
27. Полубинский В.И. Криминальная виктимология. Что это такое? М.: Знание, 1977. 64 с.
28. Про запобігання та протидію домашньому насильству: закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 11.09.21 р.)
29. Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі: Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 20.03.2019 № 234 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 14.09.21 р.)
30. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України» від 15.11.2001 № 2789-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14#Text> (дата звернення: 10.09.21 р.)

31. Про що мова: 7 контекстів для слова «віктимність» URL: <https://zza.delo.ua/know/pro-scho-mova-7-kontekstiv-dlja-slova-viktimnist-356268/> (дата звернення: 13.09.21 р.)

32. Рыбальская В.Я. Методика изучения личности потерпевшего по делам о преступлениях несовершеннолетних. Иркутск: Изд-во Иркутск. Ун-та, 1975. 76 с.

33. Самовичев Е.Г. Личность насильственного преступника и проблемы преступного насилия. Личность преступника и предупреждение преступлений. М.: ВНИИ МВД СССР. 1987. С. 72-75.

34. Сафиулин Н.Х. Преступник-жертва: социологический анализ Юстиция. 1996. № 6. С.40-42.

35. Туляков В.О. Віктимологія (соціальні та кримінологічні проблеми). Одеса: Юрид.літ., 2000. 336 с.

36. Франк Л.В. Виктимологические исследования за рубежом. В кн.: Укрепление законности и правопорядка. Душанбе: Ирфон, 1972. 151 с.

37. Франк Л.В. Виктимология и виктимность (Об одном новом направлении в теории и практике борьбы с преступностью): Учеб. пособие. Душанбе: Тадж. гос. ун-т, 1972. 113 с.

38. Шнайдер Г.Й. Криминология Под ред.: Иванов Л.О. (Предисл.), Пер.: Неподаев Ю.А.: Криминология. Перевод с немецкого. Москва. Издательство: Прогресс-Универс , 1994 г.502 с.

39. Юрченко О.Ю. Роль віктимної поведінки потерпілих при вчиненні тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи в Україні: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. Х., 2004. 16 с.

ДОДАТКИ

Додаток А. «Види насильства та його ознаки»

Вид насильства	Ознаки
Фізичні	<ul style="list-style-type: none"> • Погіршення фізичного й психічного здоров'я, емоційні та неврологічні розлади. • Головний біль, біль у м'язах, синці, забиті місця відсутність зубів, ушкодження кісток та м'яких тканин, наявність частково залікованих попередніх травм, сліди укусів, опіки незвичайної форми та в різних частинах тіла. • Поганий догляд за ротовою порожниною, недотримання правил особистої гігієни, відсутність догляду за волоссям, нігтями. • Втрата ваги, зневоднення. • Наявність інфекцій, що передаються статевим шляхом; викиди плоду, мертвонароджені діти, передчасні пологи, недостатня вага у немовлят
Економічні	<ul style="list-style-type: none"> • Неможливість розпоряджатися сімейним бюджетом та власними коштами. • Відмова від праці або навчання під тиском; праця на посаді/робочому місці, обраному під тиском. • Робота, зумовлена необхідністю утримувати того, хто водночас контролює (відбирає) всі гроші. • Одяг, взуття, що не відповідають сезону та погоді; старе вбрання; наочні ознаки існування в злиднях (незважаючи на реальні прибутки). • Недоїдання. • Наявність житлових проблем (негараздів)
Сексуальні	<ul style="list-style-type: none"> • Порушення сексуальності, зокрема зниження або втрата сексуального потягу. • Інфекції, що передаються статевим шляхом. • Травми та пошкодження статевих органів. • Наявність викидів, мертвонароджених дітей та небажаних вагітностей. • Примусове залучення до комерційного сексу
Психологічні	<ul style="list-style-type: none"> • Страх, тривожність, постійне почуття небезпеки (завжди перебуває наготові), нерішучість, повна безініціативність та відчуття безпорадності. • Труднощі з концентрацією. • Наявність скарг психосоматичного характеру. • Депресія; нав'язливі рухи та думки, схильність до одноманітних рухів та дій на кшталт розгойдування в кріслі, різання паперу, розчісування одного й того ж пасма волосся тощо. • Надмірне збудження, безсоння або, навпаки, підвищена сонливість та уповільнення рухів (останні вважаються проявом "лінощів", "нездатності добре виконувати свої домашні обов'язки" та підсилюють почуття провини). • Втрата соціальних контактів з родичами, друзями, гостре відчуття/прагнення самотності та ізолюваності. • Уникання погляду в очі.

	<ul style="list-style-type: none">• Суїцидальні наміри, погрози позбавити себе життя.• Почуття провини, сорому за отримані фізичні ушкодження.• Звуження свідомості, нездатність адекватно оцінювати ситуацію, власне майбутнє, свої вчинки та вчинки інших людей, поєднання підозрливості з безмежною довірливістю.• Відкладання часу звернення за допомогою або відмова від неї чи будь-якого зовнішнього втручання, спрямованого на вияснення та зміну ситуації.• Зневіра в можливості змін у власному житті на краще, відсутність ініціативи, страх перед життям, втрата сенсу і інтересу до життя
--	--